

УДК 94(477)

Ігор Мельничук
(м. Житомир)**ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ В ПРИЙНЯТТІ ХРИСТІЯНСТВА
БОЛГАРСЬКИМ ЦАРСТВОМ ТА КИЇВСЬКОЮ РУССЮ**

У статті проведено історичні паралелі в прийнятті християнства Болгарським Царством та Київською Руссю, здійснено спробу історичного та політичного аналізу діянь болгарського царя Бориса I та київського князя Володимира на шляху до цієї події

Ключові слова: Болгарія, Русь, християнство, паралелі

Жоден дослідник епохи раннього феодалізму в Східній Європі не може оминати етап християнізації слов'ян, оцінюючи його як цілком логічний та останній щабель на шляху до рівноправного входження слов'янських держав до європейської сім'ї народів.

І хоча, за давністю часу, процес прийняття християнства значною мірою романтизований та міфологізований у нашій народній пам'яті та масовій свідомості передусім через церковну та літописну традицію та дещо спрощений підхід у поданні матеріалу щодо цього періоду в університетському та переважно шкільному курсах історії, існує низка серйозних та ґрунтовних досліджень відомих авторів, які глибоко розуміють саму суть епохи ранньофеодального творення державності в слов'ян, бачать причинно-наслідкові зв'язки фактів та подій, описаних у небагатьох достовірних джерелах тієї доби. Такі дослідження з'явилися порівняно недавно, починаючи приблизно з другої половини ХХ століття, і їх поки що не так багато, як хотілося б (ми говоримо як про світську, так і про релігійну науку), але ці дослідження спираються тепер не лише на вітчизняні літописні пам'ятки, а й на закордонні джерела: візантійські, арабські, польські, чеські, болгарські хроніки та літописи. Ми говоримо про визнані науковим співтовариством праці як окремих науковців, так і цілих авторських колективів: "Історія релігій в Україні" у 10 т., підготовлена Інститутом філософії ім. Г. Сковороди за ред. проф. А. Колодного [6], російських вчених Л. Гумільова [3], В. Іванова, Н. Нікольського [8], С. Смірнова, А. Юдіна [16], Б. Рибакіна [12], А. Дворкіна, Б. Грекова, Д. Лихачова; ранньофеодальний період, виникнення та утвердження християнства на Русі досліджували вітчизняні вчені М. Грушевський [2], М. Брайчевський [1], отець І. Хома, В. Пархоменко, П. Толочко. Окремо стоять дещо полемічні праці гарвардського професора О. Пріцака та оксфордського професора Д. Оболенського, які здебільшого оцінювали загальну картину співіснування двох центрів сили – Візантії та Західної Римської імперії зі слов'янською частиною Європи. Обрядово-культурну сторону процесу християнізації докладно описали вітчизняні науковці В. Даркевич, С. Головащенко, С. Зінченко, Г. Кулагіна, І. Мозговий, В. Пашенко, Н. Стилюк та ін.

© Ігор Мельничук

Але не так багато в науковій літературі історико-політичного аналізу процесу прийняття християнства слов'янським світом, практично не використано методу порівняльного аналізу, зіставлення мотивів, що спонукали християнських лідерів до прийняття нової віри. У цьому контексті можемо лише згадати окремі політичні оцінки діянь князя Володимира в дослідженнях А. Юдіна, праці англійського історика Д. Оболенського та українського академіка М. Брайчевського, які разом із ґрунтовним аналізом перебігу подій у різних слов'янських державах дають досить обережні оцінки мотивів та рішень керівників цих держав. Саме такий роботі, а також виявленню історичних паралелей та відмінностей на нелегкому шляху прийняття віри Христової й зумовлена актуальність проблематики, винесеної у заголовок нашої статті.

Хрещення слов'янського світу – це, на нашу думку, поєднання складного й тривалого **процесу** проникнення нової віри як системи поглядів, що базувалися на майже цілком революційній для язичників концепції єдинобожжя, та **моменту**, коли політична еліта (в особах самих правителів та їхнього військово-політичного оточення) усвідомила всі вигоди та переваги прийняття саме християнства як офіційної віри та державної ідеології.

Процес проникнення християнської ідеї в слов'янський світ, зокрема в Києворуську державу, на нашу думку, можна умовно поділити на три етапи:

1. Поступове знайомство з християнською цивілізацією через торгівельні, військові, дипломатичні, культурні контакти. Зовнішнім проявом цього тривалого періоду були прямі військові зіткнення з найбільш могутнім на той час стовпом християнства в Європі – Візантійською імперією; торгівельні та політичні договори з нею як наслідок і мета таких зіткнень; спроби перших київських князів охрестити хоча б частину військово-політичної еліти (Аскольдом, а згодом Ольгою) [7], поблажливе ставлення влади до стихійного, хоча й не масового переходу в нову віру частини населення та війська, функціонування невеликої кількості християнських громад та храмів, а також до місій грецьких і болгарських мандрівних ченців-просвітителів.

2. Прихід до влади надзвичайно харизматичного, жорсткого та по-державницьки мислячого монарха, який вольовим рішенням обирає християнство як "єдину істинну віру" та залізною волею впроваджує її офіційне прийняття (у Болгарії таким був цар Борис, на Русі – князь Володимир).

3. Тривалий етап "двовір'я" після офіційного проголошення християнства державною релігією.

Проводячи аналіз **процесу** проникнення християнства на землі Болгарії та Русі, ми можемо виділити такі паралелі:

1. Християнське вчення було відоме і болгарам, і русичам задовго до його офіційного прийняття як державної релігії.

Болгарська область Македонія хрещена була ще св. Павлом і його учнями та являла собою "стародавню колыску християнства", за висловлюванням визначного англійського славіста Д. Оболенського [9]. Цей варіант учення був максимально демократичним, народним, вільним від інтерпретацій Константинопольської та Римської церков, а тому набув поширення на частині території величезного на ті часи Болгарського ханства.

Саме на ґрунті первісного християнства й відбувся пізніше розквіт болгарських сект (павликіан, ісіхастів та особливо богомилів), які офіційним Константинополем були визнані ересями.

Місіонерську роль у Болгарії зіграли й багато тисяч полонених-християн, яких захопив під час воєн з імператором Костянтином V Копронімом болгарський хан Крум (802-814 рр.). Хан переселив їх із візантійських міст Фракії до Болгарії, а згодом спробував змусити полонених зректися віри.

Спроби виявилися невдалими, багато переселенців прийняли

мученицьку смерть (як, наприклад, Мануїл, митрополит Адріанопольський), що не могло не вплинути на народні настрої [4].

Щодо Русі, то ще готська держава на Дніпрі, яка понад два століття існувала посеред слов'янських племен, була цілком християнською; судячи з характеру поховань, до 30 відсотків представників Черняхівської культури, яка мала тісні зв'язки з грецьким Причорномор'ям, були охрещені [13, с. 4; 14, с. 309-310]; Аскольд, один із перших київських князів, хрестився разом із військом під час другого походу на Царгород [17], щоправда, глобальних наслідків для Русі це не мало внаслідок подальшого розвитку внутрішньополітичної ситуації; частина найманого війська перших Рюриковичів була традиційно християнською (а, як наслідок, і частина боярства, яке формувалося через дарчі на землю вірним дружинникам); діяла "соборна", а значить, не єдина, церква св. Іллі в Києві, де присягалася християнська частина воїнів князя Ігоря під час підписання договору 945 року з ромеями [16, с.4; 8], мала прихожан також церква на Аскольдовій могилі; літопис барвисто описує шлях до віри та процес хрещення княгині Ольги і т.д. [10]. Ці та інші факти свідчать про те, що з християнством Русь була знайома давно, але в масовому порядку перейти до нової релігійно-світоглядної концепції була не готова, адже такий перехід тягнув за собою не тільки зовнішні, обрядові, кардинальні зміни, але й внутрішні, глибоко інтимні для кожної сфери світобачення та світосприйняття. Крім того, інерційність старої системи заважала і Володимирі під час хрещення киян 988 року – народ був розгублений, адже перед тим сам князь доклав стільки зусиль для відродження підупалоного авторитету древніх богів. Але слушний момент настав, і князь його чітко вловив, коли можна було відносно швидко й безболісно через прийняття нової віри утвердитися практично врівень із самим візантійським імператором як на внутрішній, так і на європейській політичній арені. Володимир, як кожний видатний політик, розробив рішучу безпрограшну стратегію і потім ні на крок від неї не відступив.

2. Інша паралель: після прийняття офіційної релігії реакційною щодо такого кроку залишалася верхівка знаті обох країн. І хан (після хрещення цар) Борис, і князь (каган) Володимир зіткнулися з шаленим опором з боку частини політичної еліти на спробу вольовим рішенням нав'язати їм нову віру. Це зрозуміло: християнський постулат "один Бог – один Цар" не всім був до вподоби, особливо васальним князям та боярам, тобто регіональній еліті. Борис був навіть змушений тимчасово покинути монастир, де мав намір "спочити від справ суєтних", і придушувати збройне повстання верхівки бояр надзвичайно жорстоким чином: 52 з них було страчено разом із жінками та дітьми – майже вся керівна ланка опозиції з числа жерців та феодалів [4; 9]. При цьому не потрібно забувати про дуалістичний характер болгарського етносу, у якому еліта традиційно належала до нащадків кочових болгар і сповідувала дуже сильний природничий та військовий культ степових кочівників Поволжя; низи ж були цілком слов'янськими, кілька століть жили поряд з Візантією, під впливом чого свої слов'янські язичницькі культури були значно послаблені.

Так само й Володимир, охрестивши Київ, до кінця свого життя не зміг остаточно утвердити нову віру на всіх підвладних землях. Не охрещеними залишалися, за різними оцінками, від третини до половини удільних князівств на периферії, а Новгород, наприклад, довелося хрестити двічі, вдруге – за допомогою військової сили після збройного антихристиянського повстання [1, с. 16]. Крім того, реакційних утисків християнство на Русі зазнало ще за князювання Святослава, батька Володимира, особливо під час другого антихристиянського терору (969-972 рр.), коли була знищена навіть збудована матір'ю-християнкою кн. Ольгою церква св. Софії та Миколаївська церква на могилі князя-християнина Аскольда [15, с. 117, 208].

І після історичного Володимирового рішення 988 р. варіанти двовір'я існували на всій території Русі аж до монгольської навали, тобто ще чверть тисячоліття.

Загалом можна сказати, що слов'янський етнос адаптував християнське вчення до тисячолітньої язичницької віри батьків, і пережитки язичництва ми спостерігаємо й тепер, а окремі його елементи вдало "вбудовані" в наш християнський світогляд.

3. Спостерігаємо ми також й іншу паралель у християнізації Болгарського царства та Русі: спроби запровадити християнство "зверху" ще до офіційного прийняття візантійського варіанту віри. Щодо Київської держави нам відомо про хрещення Аскольда разом із військом, що стало політичним результатом його другого походу на Константинополь (860 р.). Це переконливо довів у монографії М. Брайчевський [1]. Сюди ж ми можемо віднести хрещення кн. Ольги та частини верхівки в Константинополі (за іншими думками, у Києві) та реалізовану нею спробу залучити в Київ католицьку місію на чолі з єпископом Адальбертом від германського імператора Оттона I. Щодо Болгарії ми бачимо схожий шлях: князь Борис I, маневруючи між католицьким Заходом та православним Сходом, спочатку (862 р.) має намір запровадити християнство західного зразка, для чого укладає офіційний союз із королем Людовіком Німецьким. Відомо, що схвильована цим рішенням Візантія зірвала цей план шляхом масштабної війни, до якої долучила сусідів Болгарії і своїх союзників – Великоморавське, Сербське та Хорватське князівства. Однією з умов миру було визначено негайне хрещення Бориса та його підданих за православним обрядом, ще однією – обмін його рідної сестри, яка змалку потрапила до візантійського полону й вирошена була Константинополем як фанатична християнка (майбутній агент впливу), на свого високопосадовця Феодора Куфара – полоненого, який досяг статусу впливового радника при цареві Борисі [4]. Вважаємо, що Куфара та інші греки які, безумовно, траплялися Борисові на життєвому шляху, мали деякий вплив на позитивне сприйняття правителем нової віри, а також ознайомили з її засадничими постулатами. Як і в руській княжій історії, у сім'ї болгарського царя й раніше траплялися випадки самостійного прийняття Хреста членами правлячої династії: за часів хана Омуртага його син та спадкоємець Маламир (831-836 р.) був змушений стратити свого рідного брата Ентравоса, котрий прийняв християнство під впливом грецького полоненого з Адріанополя [4].

Звичайно, сам факт хрещення й Болгарії, і Русі був результатом політичної комбінації, яку вдало розіграли собі на користь болгарський цар Борис, а згодом, 125 років по тому, київський князь Володимир.

Природно, що й Константинополь, зі свого боку, вважав обидві масштабні події – навертання до "істинної віри" домінуючих у слов'янському світі сусідніх народів, своєю чи не найбільшою історичною та політичною перемогою, що підтверджується подальшою штучною ідеалізацією образів обох князів у церковній літературі й пропаганді, старанним "вичищенням і відбіленням" їхнього іміджу церковною історією та, врешті-решт, надання й Борису, і Володимирі статусу святих.

Але навернення "диких язичників" із візантійського погляду, означало їхній васалітет, визнання Імператора та Вселенського патріарха єдиними справжніми отцями та господарями всього православного світу.

Це не могло задовольнити ні Бориса, ні пізніше Володимира й жодним чином не вписувалося в плани обох князів на майбутню самостійність і незалежність церков у своїх молодих державах. Єдиновір'я та своя, "кишенькова", церква потрібна була обом прагматичним політикам насамперед для укріплення своєї влади та централізації важелів економічного й політичного впливу навколо

своїх столиць. Вони розуміли всі переваги нової віри, бачили, що момент для її прийняття нарівні, але прагнули обернути цей процес на свою користь: політичні вигоди та "високі прагнення" Візантії для них були зрозумілими, але безкінечно далекими.

У такій ситуації обидва князя знову діяли схожим чином.

4. Вони вдалися до прямого військово-політичного тиску на Візантію, більше схожому на шантаж. Але, оскільки діяли Борис і Володимир у різних історичних умовах, в обох країнах деталі гри були дещо відмінні.

Географічне становище, військова могутність та вплив Болгарського царства на Балканах робив цю державу надзвичайно привабливим призом як для франкської імперії Каролінгів і набираючого силу Риму, що стояв за нею, так і для найближчого "вічного" ворога й одночасно об'єкта захоплення та копіювання – блискучого Константинополя.

Розуміючи це, Борис I вдався до ризикованої та по змозі прорахованої політичної гри: спочатку, як ми згадували, звернувся в пошуках віри до Заходу. Мабуть, він розумів, що такий крок спричинить війну з Візантією та чекав на неї. Війна 864 року справді відбулася, військової допомоги від західних союзників Борис отримати не міг і не розраховував на неї через негласний поділ Європи між двома християнськими столицями, згідно з яким Болгарія вважалася пріоритетною сферою впливу Візантії, тому сам направив делегацію у Константинополь з обіцянкою прийняти віру саме східного зразка й відмовитися від союзу з франками. Нам здається, що зовсім не кара Господня у вигляді дворічної посухи й голоду, що впали тоді на Болгарію, і не вражаюча військова перевага Візантії та її союзників спричинили такі дії болгарського царя. На думку, досить легко пішовши на такий вагомий, вирішальний з історичного погляду крок, як прийняття нової віри, Борис розумів, що релігійна капітуляція зовсім не означає капітуляції політичної. Навпаки, заздалегідь вивчивши можливості нового вчення в частині взаємодії Церкви та держави, відразу після хрещення він планував створити свою максимально незалежну православну церкву, "шосту автокефалію". Цар Борис, один із найсильніших політиків свого часу, прекрасно бачив переваги християнства у справі утвердження та укріплення централізованої монархічної влади, надання їй статусу даної Богом, а не людьми. Крім того, Болгарія нарешті ставала "рівною серед рівних" у Європі і хоча б на деякий час звільнялася від зазіхань агресивних сусідів.

Міркування схожого характеру були, мабуть, і в руського князя Володимира понад сто років по тому.

А для Болгарії все тільки починалося. Факт хрещення самого Бориса надісланим із Константинополя єпископом, а його народу – великою групою священства, що прибули в Болгарію негайно, виявився лише першим ходом політичної комбінації царя Бориса. Рік поспостерігавши за діяльністю місіонерів на своїй території, він нічого, окрім провізантійської пропаганди з їхнього боку не побачив. Крім того, про самостійну Болгарську церкву Візантія навіть не вела мови. Натомість патріарх Фотій надсилає царю Борису листа, де в блискучій манері докладно викладає суть Христового вчення [4, с. 9]. Не відчувши конкретики у справі отримання автокефалії, Борис робить наступний тактичний хід: знову звертається до Заходу, причому безпосередньо до Папи Миколая I, з листом-проханням (у ньому було сто дев'ять пунктів) роз'яснити практичний бік християнства: його обрядову частину, взаємодію Церкви й володаря, Церкви та держави, ідеї церковного посту як обряду очищення в умовах стійких мілітарних традицій болгар, ставлення до рабства й рабів, до інших вірувань та культів, регламентацією повсякденного побуту вірян і таке інше [4, с. 11].

Крім того, Борис іде далі: він виганяє зі своєї території візантійських священників, чекаючи відповідного кроку від Риму. Зрозуміло, такий крок не

забарився, і Папа з радістю вхопився за можливість утвердити свою владу на Сході. Він не тільки терпляче й докладно відповів на кожен пункт Борисового звернення, а й, не гаячи часу, відрядив у 866 р. до Болгарії священство на чолі з двома єпископами (Константинополь не йшов далі архимандритів), подарунки та листи супроводжували їх [4].

Цим кроком цар намагався також уникнути прямого васалітету від Візантії та незабаром отримати патріаршу кафедру від Риму. Але Борис швидко зрозумів, що автокефалія від Західної церкви ще менш імовірна, ніж від Східної: саме в цей період папство взялося за активне викорінення древніх європейських церков.

І все ж, на нашу думку, цілком свідомо Борис своїми діями викликав не просто напруженість, а гостру кризу у відношеннях між Константинополем і Римом. Болгарське питання наклалося на тогочасну міжцерковну теологічну суперечку щодо принципового трактування Символу віри (догмату *filioque* – подвійного прищестя Святого Духа), і жодна із Церков відступати не хотіла. Відомо, чим це закінчилося: обидві Церкви пройшли через взаємне відлучення та анафему "ворожих" патріархів на Соборах 867 р. у Константинополі й Римі, низложення Фотія та смерть Миколая I, перш ніж спромоглися вирішити суперечку на "миротворчому" Соборі 869-870 р. у Константинополі, де були присутні також легати від нового Папи Адріана II.

На останнє пленарне засідання (лютий 870 р.) "несподівано" з'явилася болгарська делегація, яка поставила питання ребром: до якої з церков повинна належати країна – Римської чи Константинопольської? Після гострої історико-політичної дискусії більшістю в чотири голоси було прийняте рішення про належність Болгарії до візантійської юрисдикції [4]. Це було останнє запитання Бориса до Патріархів – він досяг майже всього, чого прагнув: Болгарська Церква не тільки отримала автокефалію, а й була названою Першою з Церков після Константинопольської. Після цього цар Борис завершує свою програму: він радо приймає на своїй землі просвітників (учнів Мефодія та Кирила), створює їм комфортні умови для проповідницької та перекладацької діяльності, поширення писемності та самої віри христової в маси тощо. Усе більше поринаючи у світ Біблії, поступово й сам цар стає переконаним християнином і, як відомо, закінчує свій праведний шлях у монастирі під своїм християнським ім'ям Мисаїл, зрозуміло, перед цим передавши державні справи в надійні руки сина Симеона, якого задалегідь забезпечив блискучою світською та релігійною освітою в навчальних закладах Константинополя.

Київська держава виходила на пік могутності дещо в інших геополітичних умовах, ніж Болгарське царство. Реформи царя Бориса припали на момент максимальних військових і політичних перемог Візантії, передусім на арабському фронті. Це був черговий період розквіту імперії, підкріплений авторитетом сильного імператора та блискучого патріарха Фотія. Розмовляти з такою Візантією, та ще й використовувати її силу та авторитет у своїх інтересах, було непросто. Тому вперта державницька лінія царя Бориса, що була спрямована передусім на збереження країни й укріплення її могутності за рахунок автономної православної церкви, заслуговує на всіляку повагу.

Князь Володимир, розуміючи вагу та наслідки релігійної реформи, приголомшливу силу самого факту директивного прийняття нової віри, залишив її наостанок у ряду своїх перетворень. Як і Борис Болгарський, він почав свою княжу діяльність із військової реформи [16; 5, с. 105-106] та "збирання земель" – низки військових походів, направлених на розширення меж держави та укріплення її кордонів, потім провів адміністративну (ліквідувавши "племінні" княжіння) [5], економічну/податкову та судову реформи [5, с.111-112; 12], задум, сенс і час проведення яких тісно переплетені між собою, і лише після цього

приступив до реформи ідеологічної, себто релігійної [12].

Князь розумів, що для досягнення максимального успіху свого задуму з Візантією краще розмовляти, використовуючи вагомі політичні та військові аргументи, і тільки після всебічного зміцнення власної держави.

Середньовічні традиції поважати сильного були цілком прийнятні для князя, який сам усе своє життя діяв саме з позиції сили. Після тривалих міркувань, глибоко вивчивши суть питання, що відображено в багатій літописній та фольклорній традиції у вигляді окремої легенди про "випробовування вір", Володимир склав сміливий план із піднесення свого (а значить, і державного) авторитету на небувалу височінь – майже нарівні з візантійською, і чекав слушного моменту для його реалізації.

І такий момент настав – після блискучого періоду правління Іоанна Цимісхія та Нікіфора Фоки імперія дісталася синам імператора Іоанна – Василю та Костянтину, молодим людям, які відразу після смерті батька (10 січня 976 р.) зіткнулися з низкою зовнішніх та внутрішніх проблем.

Тривале та потужне повстання полководця Варди Скліра, до якого згодом приєднався й надісланий для придушення повсталих Варда Фока (який, до того ж, проголосив себе імператором), розгром імператорської армії на чолі з Васиєм II повсталими болгарами 986 р., загроза облоги Константинополя передовим загоном Варди Фоки на чолі з полководцем Дельфіною ранньою весною 988 р., економічна криза, землетруси й пошесті – усі ці лиха навалилися на Візантію саме в десятиліття, що передувало зближенню імперії з Руссю. Візантійській державі в умовах, які склалися, просто не було звідки чекати військової допомоги, крім як із боку Русі, і ніхто, крім Володимира, її б не надав – кордони були оточені ворожими або повсталими народами. Оцінивши ситуацію, яка склалася всередині й навколо Візантії в другій половині 980-х років, князь Володимир вирішив прискорити події, восени 986 року розпочав переговори з Василем II щодо прийняття християнства [1], негайно вирушив у похід і після тривалої облоги взяв Корсунь – візантійську перлину на Чорному морі, фортецю, що була ключем від торговельних та військових операцій у регіоні. Константинополь розумів втрату Корсуня як спробу зазіхнути на все Причорномор'я разом із численними колоніями та кількома єпархіями, включаючи сильне та самостійне корсунське священицтво.

Узявши Корсунь "тимчасово", тобто до моменту успішного завершення переговорів, Володимир вирішив на свою користь одночасно кілька питань:

- наочно продемонстрував зрослу військову могутність своєї держави;
- отримав політичне підґрунтя для вимоги видати за себе сестру імператора Анну як результат "розміну фігурами": повернення фортеці в обмін на кровну спорідненість з імператором та допомогу в хрещенні свого народу;
- і, на нашу думку, найважливіше: обираючи для агресії об'єкт, саме Корсунь Володимир вибрав не випадково (адже можна було, за традицією предків, піти задля демонстрації військових м'язів і на знесилений на той час Константинополь). У князя, що розраховував політичну гру на кілька кроків у майбутнє, мабуть, уже тоді визрівав план щодо подальшого використання головної корсунської святині – мощей св. Климента, апостола від сімдесяти й четвертого Папи римського, який загинув у Херсонесі мученицькою смертю.

Вивезена в Київ реліквія такої ваги й сили, з помпою розміщена в першій церкві, що була збудована князем, – Десятинній, у подальшому лягла в основу могутнього християнського культу та стала першим кроком започаткованого Володимиром величного плану київської політичної та церковної еліти з перетворення Києва на духовну столицю всіх слов'ян, Другий Єрусалим [7].

Прийнявши в Корсуні хрещення, як ми вважаємо, від корсунського священицтва, умовивши частину з них піти "після завершення справ" із ним у Київ,

Володимир став чекати реакції на свій ультиматум від братів-імператорів та Синоду. Не без вагань і спротиву (зокрема й із боку майбутньої великої княгині) Константинополь вислав до Криму численну делегацію на чолі з митрополитом та єпископами для завершення процедури хрещення Володимирового війська й ближніх бояр, а згодом Києва та всієї Русі. До речі, наречена, яка керувала делегацією з політичного боку, згодом проявила себе як ревна християнка, взірць дружини великого князя й будівнича численних храмів на Русі.

Пункт домовленостей із Візантією щодо військової допомоги русичів у боротьбі з внутрішнім ворогом Володимир сумлінно виконав, тим більше, що війська стояли в Корсуні, і більшу частину шляху до майбутнього місця битви – Хрисополя, що на протилежному від столиці березі Босфору, було пройдено. Шість тисяч русичів допомогли імперським військам розгромити Дельфіну й придушити військовий заколот Варди Фоки, і з цього моменту справи у Візантії поступово та неухильно почали поліпшуватися. Хронологію всіх згаданих вище подій ґрунтовно, спираючись на численні джерела та висновки авторитетів науки, дослідив у монографії "Утвердження християнства на Русі" М. Брайчевський [1], але ми не в усьому згодні з глибоко шанованим нами автором в оцінці політичних кроків Володимира. Наприклад, розміщена в "Повісті минулих літ" насичена деталями й подробицями "Корсунська епопея" через брак закордонних джерел вважається ледь не вигадкою літописця, а подана в тексті "Повісті..." легенда про "Випробування вір", що займає 1/7 частину літописного тексту, названа церковним міфом практично на сто відсотків. Але ж Володимир ішов у похід на Херсонес язичником, а повернувся християнином, одруженим із християнською принцесою! Суть, нам здається, в іншому – для закордонних хроністів Русь була християнською ще з часів Аскольда та знаменитого звернення Фотія до східних церков [17], яке цей факт підтверджувало. І тому факт хрещення ще одного руського князя уваги не привернув, на відміну від факту реальної військової допомоги русів, яка згадується у візантійських та арабських джерелах, знайдених і приведеніх М. Брайчевським. Крім того, корсунські події відбувалися на периферії імперії та цілком могли пройти повз увагу хроністів через серйозність загрози й масштаб подій, що відбувалися в самому серці Візантії.

На нашу думку, Володимир блискуче реалізував грандіозний задум із прийняття нової віри з Візантії – не тільки без утрат для своєї країни, пов'язаних із неминучим, з позиції Константинополя, васалітетом, а вийшов із цього процесу як господар, рівний імператору, а його країна – як серйозна сила, здатна впливати на перебіг європейських подій. У князя тепер були розв'язані руки для вирішення нагальних внутрішньополітичних проблем, і могутній інструмент для цього – нова віра й нова опора – церковна освічена еліта, що несла в маси слово Боже.

Список використаних джерел та літератури

1. Брайчевський М. Утверждение християнства на Руси / М. Брайчевський. – К.: Наукова думка, 1989. [режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Braich/index.php]
2. Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. В 11т. – Т. 1. – К., 1991. – 648 с.
3. Гумилев Л. Древняя Русь и Великая Степь / Л. Гумилев. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.
4. Дворкин А. Очерки по истории Вселенской Православной Церкви / А. Дворкин. – Нижний Новгород: Издательство Братства во имя св. Александра Невского, 2003. – 816 с.
5. Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – 1962. – Т. 2.
6. Історія релігій в Україні у 10 т. / НАН України; інститут філософії ім.

- Г. Сковороди. Відділення релігієзнавства / А. Колодний (ред.) – К., Український Центр духовної культури, 1996. – Т. 1: Дохристиянські вірування; Прийняття християнства – К.: Український Центр духовної культури. – 384 с.
7. Мельничук І. Внесок Києворуської релігійної та політичної еліти у формування образу Святого Києва / І. Мельничук // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Кн. І. – Львів, 2010. – С. 596-602.
  8. Никольский Н.М. История Русской церкви / Н.М. Никольский. – 3-е изд. – М.: Политиздат, 1995. – 448 с.
  9. Оболенский Д. Византийское содружество наций; Шесть византийских портретов / Д. Оболенский. – М.: Янус-К, 1998. – 655 с.
  10. Повесть временных лет / Подг. текста перев., вступит ст. и коммент. Д. С. Лихачева. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб., 1996
  11. Протопресвитер Александр Шмеман. Исторический путь Православия. Гл. 5 Византия. – Ч. 6. [режим доступу: <http://lib.eparhia-saratov.ru/books /24sh /shmetan/history/34.html>]
  12. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIV в. / Б.А. Рыбаков. – М., 1982. – С. 362-367.
  13. Сымонович Э. А. О культовых представлениях населения юго-западных областей СССР в позднеантичный период / Э.А. Сымонович // СА. – 1978. – № 2.
  14. Сымонович Э. А. Памятники Черняховской культуры степного Поднепровья / Э.А. Сымонович // СА. – 1955. – Т. 24. – С. 309-310.
  15. Татищев В. Н. История российская / В.Н. Татищев. – М.-Л., 1962. – Т. 1. – С. 117, 208.
  16. Юдин А. Русская народная культура. Христианизация Руси и возникновение двоеверия. [режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks /Culture /Udin/12.php]
  17. Phot. Ep. – P. 178.

SUMMARY

In this work historical parallels are conducted in adopting christianity by Bulgarian Reign and Kievan Rus, the attempt of historical and political analysis of acts of the Bulgarian cesar Boris I and Kievan princeps Volodymyr is done on a way to to this event.

Key words: *Bulgaria, Rus, christianity, parallels*

АННОТАЦИЯ

В статье проведены исторические параллели в принятии христианства Болгарским Царством и Киевской Русью, проведена попытка исторического и политического анализа деяний болгарского царя Бориса I и киевского князя Владимира на пути к этому событию.

Ключевые слова: *Болгария, Русь, христианство, параллели.*